

Jaanalinnu mäng ehk kas roheline heaolumajandus on võimalik?

Kalle Kirsimäe

Majanduse kasvamise algfaasis suureneb ühiskonnakihtide majanduslik ebavõrdsus, kuid majanduse edasisel arenemisel ebavõrdsuse kasv peatub ja hakkab koos majandusliku edenemisega vähenema. Sellise hüpoteesi püstitas juba 1955. aastal Vene päritolu Ameerika Ühendriikides töötanud majandusteadlane Simon Kuznets. Überpööratud U-kujulist majanduskasvu ja majandusliku ebavõrdsuse sõltuvustrendi tuntakse Kuznetsi kõverana. Kuigi selle üle käivad tulised vaidlused tänaseni, teenis Simon Kuznets majanduskasvu ja ühiskonna arengukäikude seoste näitamise eest 1971. aastal Nobeli majanduspreemia.

Empiirilisel on sarnaseid überpööratud U-kujulisi majanduskasvuga seostatud tendentse teisigi, alates välismaal hariduse omandamisest kuni terase kasutusintensiivsuseni. Koos majanduskasvuga hoogustub esialgu õppimine välisülikoolides või kasvab terase kasutamine, aga teatud jõukuse ja/või arengutaseme saavutamisel pöörduvad mõlemad tasahilju langustrendi.

Kui tuntud on tõdemus, et riikide majandusliku heaolu suurenemine on otseses kooskõlas näiteks samas tempos kasvava energiatarbimise ja paraku ka keskkonnasurvega, siis kolm kümnendit tagasi hakati üha häälekamalt kõnelema Kuznetsi kõvera tüüpi seostest riikide majanduskasvu ja keskkonnasaaste kirjeldamisel. USA Princetoni Ülikooli majandusteadlased Gene Grossman ja Alan Krueger avaldasid 1995. aastal ühe sellistest teedrajavatest uurimustest „Majanduskasv ja keskkond“. Nad näitasid, et majanduskasvu esimeses faasis keskkonnasaastatus (sh õhusaaste) kasvab, kuid majanduse edenemisel hakkab see hoopis vähenema. Nende hinnangul jõutakse keskkonnasaastamise kasvuga enamasti pöördepunkti siis, kui riigi sisemajanduse kogutoodang elaniku kohta jõuab ligikaudu 8000 USA dollari (USD) tasemele. Eesti sisemajanduse kogutoodang elaniku kohta oli 1995. aastal pisut väiksem kui 2000 USD, aga ületas maagilise 8000 USD taseme 2005. aasta paiku ning on sellega võrreldes tänaseks jõudnud enam kui neljakordseks.

Nii võiks järeldada, et Eesti on sarnaselt paljudele teistele arenenud majandusega riikidele ületanud nn Kuznetsi keskkonnakõvera pöördepunkti, mis johtub pelgalt majandusloogikast ilma väliste käskude ja keeldudeta. Sest jõukamaks muutudes oleme teadlikumad keskkonnaprobleemidest, hindame üha enam puhast elukeskkonda ning pöörame rohkem tähelepanu ka loodusele ja selle mitmekesisusele laiemalt. Seega oleme valmis rohkem investeerima looduskeskkonna säilitamisse ja parandamisse.*

Põhimõtteliselt võiks arvata, et süsteem on isereguleeruv ja kasvavate majanduste suureneva keskkonnajalajälje pärast ei peaks eriti muretsema. Jõukuse kasvuga jõuavad ka need riigid nn post-industriaalsesse faasi, kus rikkust jagub keskkonna parandamiseks ja kulukamate, aga samas vähemsaastavate tehnoloogiate kasutusele võtmiseks.

Paraku, nagu pahatihti ikka juhtub, on sellistes komplekssetes võrrandites mitu tundmatut. Kuznetzi keskkonnakõvera printsiip on saanud laialdast kriitikat, sest selline seos kehtib ja on pisutki tõene tegelikult vaid üsna vähestes arenenumate majandustega riikides, laienedes ainult valitud hulgale keskkonnamõõdikutele. Näiteks, kuigi riikide kasvuhoonegaaside heitmed on enamasti majanduskasvu suhtes ümberpööratud U-kujulise sõltuvusega, siis elustiku mitmekesisuse vähenemine näitab majandusliku jõukuse kasvuga ainult süvenemist.

Veelgi enam, Kuznetzi keskkonnakõvera hüpotees ei näi kehtivat energia ja valdava enamuse loodusressursside tarbimise kohta. Nii saab ilmseks ka tõsiasi, et ootus kasvavate majanduste jõukuse kasvuga kahanevast keskkonnasurvest on paljuski enesepettus. Seda põhjusel, et suur osa energia- ja toormemahuka tööstuse keskkonnasaastest «eksporditakse» majanduse arenedes kolmandatesse riikidesse, mis on justkui „alles“ Kuznetzi keskkonnakõvera kasvufaasis. Sisuliselt on tegemist nn null-summa-mänguga, kus ühe võit on samas teise kaotus. On silmakirjalik ja jätkusuutmatu arvata, et maailma on võimalik muuta rikkamaks ja samas paremaks elukeskkonnaks, lükates kõik saastavad, häirivad või silmapiiri reostavad nähtused ja tegevused kaugele piiri taha ja lootes sellega probleemide lahenemist. Mis saab siis, kui ühel hetkel jõuavad kõik maailma majandused nn postindustriaalse (teenindus)majanduse faasi? Kust võetakse siis vajalik energia, tooted ja materjalid?

Jõuamegi pealkirjas püstitatud küsimuseni – kas roheline heaolumajandus on üldse võimalik? On küll, aga see nõuab mõistmist, ühiskondlikku üksmeelt, valmisolekut kompromissideks ja heaperemehelikku käitumist. Vastasel korral peidame pea liiva alla ja loodame naiivselt, et kõik on hästi, aga tegelikult ei ole.

** Siinkohal võiks lugeja muidugi tahta vaielda, et kõikvõimalikud keskkonnasuunised, sh kasvuhoonegaaside heidete vähendamise nõuded on kehtestatud kauge keskvõimu regulatsioonidega. Tuletagem siiski meelde kasvõi Eesti Vabariigi põhiseaduse III peatüki mõtet ehk et kõrgeimat riigivõimu teostab rahvas ise. Meie ise tahame elada puhtamas maailmas.*

[Ilmunud ajalehes Postimees 6. mail 2023](#)